

לבעית המחסור בספרות לבני-הנעורים

מאת חוה ויזל

זהו טיעון נכון, המעוגן במציאות של מחסור מסויים בספרות-נוער. הספרים המיועדים לילדים עד גיל 13 — גם אלה העוסקים בנושאים מעולמם של מתבגרים ומבוגרים — מכוונים (ובצדק) לדרכי-חשיבה של ילדים שבטרם-התבגרות, לצורת-ההזדהות, למניעי-התוקפנות, להרפתקה ולמשחק שלהם.

לא נוכל לעסוק כאן בהרחבה בסוגיה המורכבת של הגדרת גיל הנעורים ובצרכים המיוחדים — הספרותיים, הפסיכולוגיים והאינטלקטואליים — הקשורים בקריאה בגיל-ההתבגרות.

מן המחקר הפסיכולוגי-חינוכי, המצביע על הטראנספורמציה הנפשית והאינטלקטואלית שמתנסה בה המתבגר, השכילו אנשי-חינוך ופסיכולוגים ליישם מסקנות רבות בדרכי הלמידה הפורמאלית, בדרכי-החיברות, בהפעלת החינוך הבלתי פורמאלי והלמידה האפקטיבית.

אם נדמה, בכל זאת, שבתחומי הפעילות החינוכית המכוונת והממוסדת לא מוצו כל האפשרויות, הידע והמשאבים, וכי זהו "גיל הנופל בין שני הכיסאות" (גיל-

קשה לתחום במדויק את מסגרת-הגיל של ספרות-ילדים. יש התוחמים את גיל-הקריאה בספרות-ילדים בין השנים 5 — 13; יש המרחיבים וקובעים עד גיל 15, ויש אפילו המדברים על גיל גבוה יותר. אם כה ואם כה — מדובר בתקופת-חיים, שמבחינת התפתחותו הנפשית, הרגשית והשכלית של הקורא, הרי היא תקופה שמעבר לילדות, והמניעים הפסיכולוגיים בקריאה ונושאי-ההתעניינות בה שונים מאלה שבגיל-הילדות.

המחקר הפסיכולוגי והספרותי מתמקד בעיקר בספרות-הילדים של גיל-הילדות ופחות בספרות למתבגרים ובזו המיועדת לנוער. ויש המרחיבים את הענף הספרותי הזה תחת ההגדרה הכוללת יותר: "ספרות ילדים ונוער"; אולם בספרות לבני-הנעורים (12—16) — כעומדת בפני עצמה — מועט יותר הטיפול וכן מעטים הספרים.

נערים ונערות רבים, המגיעים לגיל-ההתבגרות (13—16) — גם כאלה שהירבו לקרוא בעבר — ממעטים לקרוא, בטענה שאין להם מה לקרוא. במידה רבה,

הילדות מזה וגיל-הבגרות מזה) — נראה, כי לא מוצה כל הידוע על הפסיכולוגיה של גיל הנעורים והצרכים הסגוליים שלהם. נציין רק את העובדה הפשוטה, שמעטים הספרים שמועלה בהם הווי- החיים בביה"ס התיכון — וזאת בתקופה שרוב המתבגרים עושים חלק גדול מזמנם במסגרת-לימודים על-יסודית זו או אחרת.

יתכן שאפשר להסביר את מיעוט ההתייחסות לתקופת חיים זו כבעלת סגוליות מיוחדת בספרות כבסוציולוגיה בכלל, שהזניחה עד לתקופה המאוחרת יחסית את גיל הנעורים, במשמעות של התקופה המודרנית — כתקופת ביניים בין ילדות לבגרות, כמעבר לחיים בחברה הבוגרת (תקופת ה"מורטוריום" בז'רגון הפסיכו-לוגי-סוציולוגי היא תפיסה חדשה יחסית).

הספרים לילדים (גם לילדים "גדול-לים") — גם כשהם מטפלים בנושאים "מבוגרים" ובעיות העומדות ברומן-של-עולם — הם "ילדותיים" למדי בשביל המתבגר. ספרות-המבוגרים, ברובה, אינה תואמת עדיין את כוח-קליטתם; זאת — גם בשל דרכי-הביטוי המודרניות של ספרות זאת, שהקורא המתבגר אינו אמון עליה עדיין. שונה היה המצב, מבחינה זו, לפני דור ואף פחות מכך. הרומאן הרווח של המאה ה-19 ושל המחצית הראשונה של המאה ה-20 (שהיה בבחי-נת "בסט-סלר" בשעתו) היה חומר-קריאה אהוב ומקובל על המתבגרים.

המעבר מספרי-הילדים הקלאסיים של אריך קסטנר, אלפונס דודה, מארק טווין, ז'ול וורן ואחרים לרומאן הסוציאלי או ההיסטורי למבוגרים של ויקטור הוגו,

רומן רולן, אפטון סינקלר, פרל באק, איגנאציו סילונה ואחרים — היה מעבר הדרגתי-טבעי, ללא מאמץ של הסתגלות מיוחדת. לשאלה — מדוע אין סוג-ספרות זה נקרא היום ע"י בני-נוער — תשובות רבות, שלא כאן המקום לנתחן; הסיבה נעוצה, בעיקר, בהיעדר רקע מספיק להכרת התקופה והמציאות — על בעיותיהן — המתוארות בספרים הללו. וכן אפשר להסביר את חוסר-המשיכה לקריאת ה-רומאן הקונבנציונאלי הלועזי גם בגלל התרגומים המיושנים לעברית.

שונה הדבר כשאנו סוקרים את הנושא בספרות הישראלית-המקורית. ספרים ב-דדים בספרותנו היפה למבוגרים, להוציא ספרים מעטים שנכתבו מלכתחילה לגיל-הנעורים — כמו ספריו של ראובן קריץ ("שנים של תכלת", "חטאות-נעורים"), משה שמיר ("הגלגל החמישי"), ס' יזהר ("ברגליים יחפות") — מצאו נתיבות ללי-בם של הקוראים המתבגרים. אלה הם, בעיקר, ספרים שנושאי-עלילותיהם הם תולדות-ההתיישבות, העליה הבלתי-לי-גאלית, פרשיות-גבורה הקשורות במלחמת-השחרור ובמלחמות-המגן שלאחריה. נזכיר בזה רק אחדים מהם: "גדעונים" לש' טבת, "הספינה אולואה" ללי אליאב, "עלילות-עיראק" לי אבידוב, "המתנחלים" לרביקה אלפר. אלה הם, ברובם, ספרים שהמרכיב התעודי או הביוגראפי הוא עיקרי בהם ואין הם בגדר ספרות יפה מובהקת. ספרות המציגה במרכז את בעיותיו הסגוליות של המתבגר — כמעט שאינה קיימת.

אין לומר שהמתבגרים מרכזים את כל התעניינותם בבעיות העולות בייחודה של תקופת-חיים זו, כשם שאין גם להכליל

מכאן סכנת-ההיתפסות לקריאה בספר-
רות רדודה — ספרות של רומאנים זולים
(אהבה, ריגול וגבורה) שיסוד-המתח מר-
כזי בהם וש בשל פשטנותם הטכנית והצור-
רנית הם "קלים" לקריאה. אין לראות
בקריאת ספרות כזאת דבר שלילי כש-
לעצמו; אלא שקיים החשש, שתוך סיפוק
הרגשת-ההשתייכות לעולם-הקוראים ה-
מבוגר, יזוהו ספרים אלה עם ספרות
למבוגרים.

בתקופת-מעבר אקוטית זו, הבסיסית
כל-כך לגיבוש אישיותו של האדם, נודע
לספרות היפה תפקיד מרכזי ביותר.

לאור האמור לעיל יש לראות בשני הס-
פרים שהופיעו לאחרונה — "אורי" *
מאת אסתר שטרייט-וורצל ו"ילדה שגד-
לה" מאת נעמי וישניצר — תרומה חשוב-
בה לקוראים המתבגרים. שני הספרים —
חרף נושאייהם השונים — מעלים בעיות,
סיטואציות, התנסויות ולבטים נפשיים
וחברתיים שהם מנסיון-חייהם של המת-
בגרים. הדמויות המאכלסות ספרים אלה
מתבגרות על רקע הבעיות החברתיות
והפוליטיות של ישראל, ובתוך המציאות
המקומית-האישית שלהם. על אותו רקע
ובאותה מציאות נרקמות אהבות למין
השני, מתלבנים קונפליקטים עם הורים,
מורים, מדריכים ונציגי-חברת-המבוגרים,
שהמגעיים עמהם מתחילים להתרחב ול-
העמיק בתקופה זו של חייהם.

* ראה מאמר על "אורי" ב"ספרות ילדים ונוער" ט'.

ולומר, שספרות-הילדים המתאימה לגי-
לים 12—13 חדלה לספק את מניעי-
קריאתם של כל המתבגרים. יש גם קור-
אים מתבגרים המצויים כבר בעולם הספ-
רות למבוגרים. אלא שייחודה הפסיכול-
גי-אינטלקטואלי של תקופה זו — תקר-
פה שאופייני לה החיפוש אחר הזהות
העצמית בתוך האמורפיות-של-זהויות ש-
הצעיר נתון בהן (פוליטיות — "לאיזה
מחנה פוליטי אני שייך?" מקצועיות —
"מה אהיה כשאגדל?" אמנותיות — "אי-
זה תחום אמנותי מדבר אלי?" מדעיות
וכלל-אנושיות) — ייחוד זה זקוק לביטוי
אמנותי באמצעות דמויות ספרותיות ש-
ניתן להזדהות עמהן ושיהיה בהן משום
מענה ללבטים, לחרדות ולמאויים המל-
וים את בני-הנעורים.

הנטייה ה"פסיכולוגיסטית", ה"חטט-
נית" וה"מורכבת" של הספרות היפה-
החדשנית — על תכניה וצורותיה — אי-
נה "מגיעה" אל הקורא המתבגר (ושוב:
אני מודעת לסכנה שבהכללה הפשטנית
המדברת על "כלל" הספרות החדשנית ש-
וכלל-המתבגרים). הספרות החדשנית ש-
סטתה מדרך הרומאן הקונבנציונאלי-
הכרונולוגי-הריאליסטי — זרה עדיין
לבני-נוער. נדרשת מידה רבה יותר של
בגרות ואינטלקט כדי להתמצא בסבכי
הפסיכולוגיסטיקה והסימבוליקה (ולעי-
תים גם בסבך הסוריאליסטי) המעבים
את הספרות המודרנית. אין פלא שספרי-
הם של פרוסט, קאפקא, עגנון, בלו ואח-
רים הם עדיין בלתי-מוכרים בתקופת
הנעורים.